

NYKØBING BYS MARKJORDER

MARKVEDTÆGTERNE 1704 OG 1731

Af G. Knudsen.

In memoriam.

I Maj 1936 døde Pastor emer. G. Knudsen, Nykøbing Sj. Ved hans Død mistede Historisk Samfund et af sine mangeaarige, trofaste Medlemmer, der paa forskellig Maade har vist Historisk Samfund sin Interesse. Saaledes findes der i Aarbogen for 1911 en Afhandling af Pastor Knudsen om den gamle Præstegaard i Nykøbing, og adskillige Medlemmer vil endnu fra Sommerudflugten i 1927 kunne mindes vort Besøg i Nykøbing Kirke, ved hvilken Lejlighed den gamle Præst i smukke og følte Ord gav os en Skildring af sin Kirkes Historie.

Paa Opfordring af Historisk Samfunds Bestyrelse havde Pastor Knudsen i de senere Aar arbejdet paa en Afhandling til Belysning af Nykøbing Byvedtægt fra 1704. Til dette Arbejde havde han indsamlet og til Dels bearbejdet et omfattende Materiale; men de senere Aars ret hyppige Sygdomsanfald forhalede dette Arbejdes Afslutning.

Ved Pastor Knudsens Død forelaa da ca. Halvdelen heraf i Renskrift, saavel af den historisk-topografiske Forklaring som af de oplysende Noter til selve Vedtægten. Paa Grundlag af en Kladde med tilhørende Notater er da sidste Halvdel blevet samarbejdet, idet dog den Ramme, Pastor Knudsen havde lagt for sit Arbejde, nøje er blevet fulgt.

Nykøbing Sj., September 1936.

J. Meyer.

I.

Nykøbings Vang.

Alle lever vi af Jorden og den Afgrøde, som den hvert Aar bærer til os, naar vi dyrker den.

I vore Dage med de stærkt udviklede Færdselsmidler er den Rug og Hvede, som giver os vort daglige Brød, ofte modnet langt borte. Men i gamle Dage fik man det daglige Brød af den nærmestliggende Jord.

Efter det Kort over Nykøbing, der hænger paa Mu-seet — det menes at være en Kopi af R e e s e n s A t l a s — var der i Nykøbing, inden man begyndte at skrive 1700, 95 Ejendomme, de fleste mindre, kun to firelængede Gaarde. Den ene af disse var Gaarden paa Hjørnet af G r ø n n e h a v e s t r æ d e o g A l g a d e, Bryggergaarden. Denne var den yderste Ejendom mod Vest. Den anden laa ved G a d e b r ø n d e n, nuværende Algade Nr. 53, der en Tid var Sognepræstens Ejendom og hans Bolig.

De forholdsvis faa Beboere i denne lille, afsidesliggende Købstad fik deres daglige Brød fra den Vang, der som en Ring — ganske vist ikke lige bred alle Vegne — laa omkring Byen. Næsten alle Byens bedrestillede Indbyggere havde Lodder paa Vangen, ikke blot de egentlige Avlsbrugere, men ogsaa Købmænd og Haandværkere, ja endog Embedsmænd. Sognepræsten i Nykøbing har fra ældgammel Tid som Embedsjord haft 4 Lodder paa Vangen, beliggende paa forskellige Steder. Og heri kan vi formodentlig se et Fingerpeg paa, hvorledes Lodderne paa Vangen har været fordelt mellem Ejerne. Præsteembedet ejede Matr. Nr. 1 paa Vangen, c. 20 Tdr. Land. Først en Lod god Jord lige ved Byen, den største Lod. Denne Lod kaldes paa det ældste Kort, der findes over Vangen fra 1803, det, som her er aftrykt, for S l ø j e, hvilket efter Molbechs Dialektordbog er nordsjællandsk Dialekt, almindeligt i Marknavne og betyder et Stykke Pløjeland. Denne Lod begrænses mod Syd af Vesterbro, mod Vest af Vinkelvej, mod Nord af V i n k e l v e j og B i l l e s v e j s F o r l æ n -

gelse og mod Øst af Haverne paa Grundtvigsvejs Vestside. Den østligste Del af denne Lod var en lav Eng, Præsteengen kaldet endnu i min Tid. Den laa op til den nu opfyldte Bysø, der laa Syd for Billesvejs Forlængelse, hvor den udgaar fra Grundtvigsvej. Denne Eng stod endnu i min Tid under Vand i fugtige Vintre. Tennisbanerne og Savværksejer Poulsens Plads og Hjulmand Eriksens Hus og Have hørte til denne Lod samt hele den store Købmandsgaards Terræn. Kommunen har nu købt største Delen af denne Lod.

Den anden Lod laa langt fra Byen og var af ringere Beskaffenhed. Det var den i Vedtægtens Artikel 34 omtalte St. Ane eller Annas Have. Have betyder et Stykke indhegnet Mark. St. Anna regnedes i den katolske Tid for en meget høj Helgen. Det var Jomfru Mariæ Moder. I Vejby Kirke i Salling, hvor jeg før var Præst, blev der i min Tid fundet Kalkmalerier. Paa den lodrette Del af Koraabningen fandtes et Billede af St. Anna med et spædt Barn paa hver Arm. Det ene Barn forestillede hendes egen Datter, Marie, det andet hendes Dattersøn, Jesusbarnet. At disse to ikke var Børn paa samme Tid, betød intet for den naive Betragter. St. Annas Hjælp blev især paakaldt under Livsfare. Da Martin Luther i Sommeren 1505 gik fra Mansfeld til Erfurt, blev han overfaldet af et stærkt Tordenvejr, der var lige over ham. Lynet slog ned lige foran ham. Luther faldt bævende til Jorden og udbrød: Hjælp, kære St. Anna, saa vil jeg blive Munk. En Borger i Nykøbing har formodentlig engang været i Livsfare og paakaldt hendes Hjælp og lovet hende en Mark som Gave. Denne Mark er saaledes blevet Kirkens Ejendom. Kirken var vistnok indviet til St. Anna, den havde i alt Fald et Alter, der kaldtes St. Annas Alter. Fra Kirken er denne Mark saa overgaaet til Præsteembedet. Den ligger langt ude ad Nordstrandsvej, lige før man kommer til afdøde, fhv. Økonom ved Sygehuset Kjørvæls Ejendom, som er det i Vedtægtens Artikel 38.

omtalte Fiskersted. St. Annas Have er nu solgt til 2 Statshusmænd.

Den 3. Præstelod var en lille Eng Sydøst for Byen, en Strandeng, som paa Kortet kaldes Præstens Eng h a u g e. Den blev solgt til Odsherreds Jernbane, den Gang der var Tale om, at Odsherredsbanen skulde forlænges til Rørvig, og Stationspladsen derfor udvides.

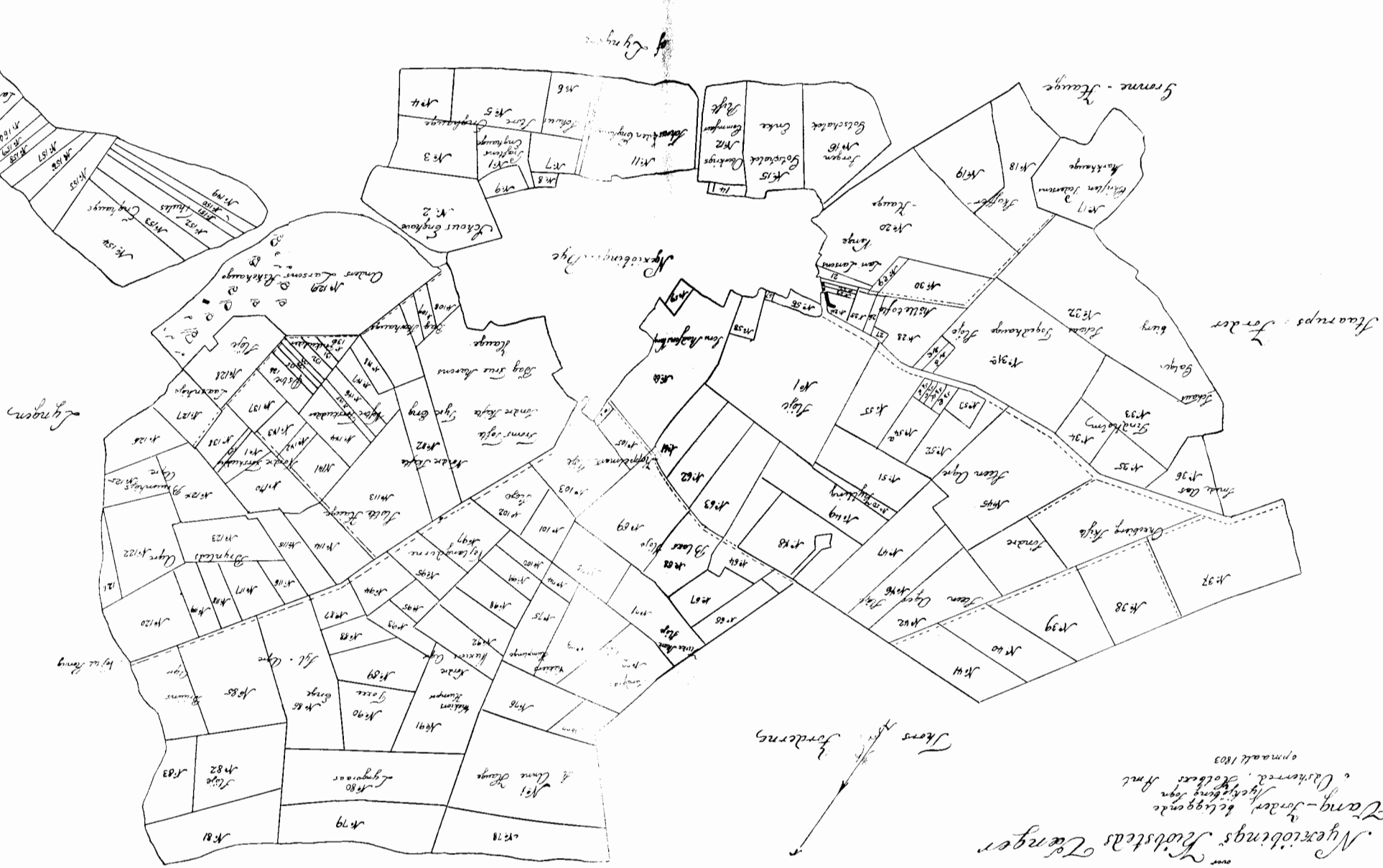
Den 4. Præstelod laa paa de i Vedtægtens Artikel 8 nævnte F o r s k u d d e r. De skal senere blive omtalt. Denne Lod blev tilligemed den nordvestlige Del af St. Annas Have solgt til den ene af de to nævnte Statshusmænd. Det er rimeligt at antage, at Vangen er blevet fordelet til Indbyggerne i Nykøbing paa en lignende retfærdig Maade, saa at den enkelte Ejer fik noget af hver Slags Jord.

Vi vil nu forsøge at finde Vangens Grænser og gaar saa fra den nævnte Matr. Nr. 1 paa Vangen til Nr. 2. Det er et Spring fra Vesterbros Begyndelse til midt paa Lindealléens Sydøstside. Her bor Avlsbruger Adolf Larsen i Nr. 16; han ejer Matr. Nr. 2, 3 og 4 paa Vangen. Disse Lodder ligger yderst paa Vangens Sydøstside. Æ g g e p a k k e r J o h a n n e s N i e l s e n s Hus paa Vejen ud til Lergravene ligger paa Vangens Matr. Nr. 2, medens det følgende Hus ligger paa østre Lyng, Matr. Nr. 36. Det gamle Vanggærde mellem Adolf Larsens Jord paa Vangen og hans Jord paa Lyngen er ganske bortsløj-fet. Vangen strækker sig her et godt Stykke Sydøst for Jernbaneterrænet, omtrent i Retning af Egebjergvejens Begyndelse. Nr. 14 paa Lindealléen er det yderste Sted paa denne Gades Sydøstside, som ligger paa Bygrundene. Disse Steder paa Lindealléens Sydøstside har en lille Baghave paa Bygrundene, som er blevet udvidet ved Køb af Vangjord. Paa Kortet kaldes Matr. Nr. 2 Schous E n g h a u g e, Matr. Numrene 3, 4, 5 og 6 kaldes Schous s t o r e Enghauge. Og Nr. 11, som gaar fra Strandstræde til Havnevej, kaldes Schous l i d e n Enghauge. Schou var en stor Købmand i Nykøbing i Slutningen af det 18. Aar-

Stort

Nyerebings Brosteds Tønger
Tang-Jorden, de liggende
Nyerebings Tønger
Løstørred, Skolest. Amt
oprætt 1803

Tørs forderne

Stort forder

Stort - Stort

Stort

Stort

Stort

Stort

hundrede. Dog ikke den største. Han hed Larsen og regnedes for den rigeste Mand ikke blot i Nykøbing, men i hele Odsherred. Han klagede i Aaret 1797 over, at han var sat for højt i Ekstraskat. Klagen fandt ikke Medhold blandt Ligningsmændene. Klagen gik til Stiftsbefalingsmangen. Denne indhentede en Erklæring fra Byfogeden i Nykøbing, der hed Kindler. Købmand Larsen havde i sin Klage anført, at han ikke burde betale saa meget i Skat som Købmand Schou. Byfogeden erklærer, at der er »tvende Steder her i Byen, hvor der handles med Larsens Varer, og at han har dobbelt saa stor Korn- og Træhandel som Købmand Schou«. Denne ejede foruden nævnte Matrikelnumre tillige Matr. Nr. 31 a., Schous Fogedhauges Sløje, og 32, Schous Galgebierg. Disse to Lodder ligger mellem Vesterbro og Skoven, Galgebjærgget nærmest Skoven.

Den smukke Sti fra Strandstræde til Stationspladsen danner Grænsen mellem Bygrundene og Vangen. Stationsterrænet ligger paa Vangen. Mærkelig er Matr. Nr. 10 paa Vangen. Denne Lod ligger som en Forlængelse af Strandstræde paa den anden Side Jernbanens Terræn og er en lang, smal Grund, der tilhører Kommunen og nu lejes ud som Havejord. Den er en Levning af den gamle Skibningsvej, der førte fra Algade gennem Strandstræde og videre ud over Strandengen og gennem Fladvandet. Dette blev valgt til Skibningsvej, fordi der her findes det jævreste Terræn. Ved Havnevej og Dronning Margrethes Vej finder vi den ret stejle Strandbakke, medens denne ved Strandstræde ligger paa den anden Side af Algade op imod Kirken. Ad denne gamle Skibningsvej blev Vognene med Korn kørt ud, saa langt Hestene kunde gaa, og Vognene køre. Der blev saa Varerne omladet i Pramme og roet ud til Skibene, der laa til Ankers paa Reden.

Hvor langt Vangen gaar ned ad Stranden til, kan bedst ses ved Havnevej, Nr. 11, afdøde Kaptajn Hen-

riksens Sted. Det ligger dels paa Vangen, Matr. Nr. 11 c, dels paa Østre Lyng, Matr. Nr. 33. Gaar vi mod Sydvest, danner Egebjærgvej Vangens Grænse indtil lidt før Kalkbrænderivej; Husene paa denne Vej ligger paa Østre Lyng, medens deres Baghaver ligger paa Vangen. Matr. Nr. 12, 15 og 16 har paa Kortet Navn efter de daværende Ejere. Det lille Anlæg paa Vejen ud til Skoven, Schepelerns Anlæg, ligger paa Østre Lyng; men Vest for denne Vej ligger Vangen helt ud til Skoven, som den adskilles fra ved den kendte lille Grøft, der stadig glæder mange store og smaa Nykøbingensere ved Vandets Rislen og Klukken. Vandet i denne Grøft er Afløb fra Drænrør; den afvander ikke blot Vangen, men ogsaa Dele af Staarup By, Højby Sogn. Matr. Nr. 17 paa Vangen, Christen Pedersens Markhaug, er den Lod, der ligger bagved, Vest for den smalle frem-springende Del af Skoven, som ligger Vest for Skovløbernes Tjenestejord. Langs Grønnehavestræde og Skovvejen ligger Matr. Nr. 18, 19 og 20, der paa Kortet bærer Fællesnavnet Skaffer-Haug. Skafferen var i gamle Dage en af Byens Borgere, som var valgt til et Samfundshverv. I Middelalderen, da Kongen som Regel var langt borte, og Statsmagten ikke gjorde sig ret meget gældende i det daglige Liv, sluttede Købstædernes Borgere sig sammen i »Gilder« for at hjælpe hverandre med at værges sig selv og deres Ret. I Spidsen for »Gildet«, der senere afløstes af Haandværkslaugene, stod en Oldemand, der havde to Medhjælpere, som sad ved Siden af ham og kaldtes Stolsmænd. Den ene af dem havde Pengekassen og førte Regnskabet over Pengene, det var Skafferen. Den anden vilde vi i vor Tid kalde Sekretær, han førte Protokollen.

Naar man følger den omtalte Grøft langs Skovbrynet, til man naar det Sted, hvor en Grøft fra Skoven munder ud i den, faar man Øje paa det ret anselige Vang- og Sognegjærde, der her adskiller Staarup Bys Jorder i Højby Sogn fra Nykøbing. Det er meget bugtet. Man kan følge

det med Øjnene, naar man gaar ud ad den Markvej, som fra Holbækvejen fører mod Syd forbi Trinbrættet og langs med afdøde Gartner Hoelgaards Have. Det er stadig ret bugtet og udmunder paa Holbækvejen lige inden Tømrer Anton Nielsens Ejendom, der ligger ved Nyledsbakken, men i Højby Sogn. Paa den anden Side af Holbækvejen — mod Nord — gaar Nykøbing Vang længere ud, lige saa langt som den nuværende Bebyggelse naar, saaledes at det yderste Hus her, Statsbetjent Bygballes, er det yderste i Nykøbing og grænser til Højby Sogn.

Vangens Matr. Nr. 28, hvor Fru T. W. Jørgensens og Dr. Madsens Villaer ligger, kaldes paa Kortet Mølletofte. Her har ligget nogle af de smaa gamle Stubmøller. Efter Kortet paa Museet synes det, som disse Møller tidligere har ligget paa Præstemarken.

Matr. Nr. 31 og 32 er den nu kaldte Møllemark, der har hørt til Grønnehave Mølle, men er udstykket til Beboelse og Villakvarter. Disse to Lodder kaldes paa Kortet Schous Fogedhauge Sløje. Schou er nok den før omtalte store Købmand. Fogedhauge kaldes den formodentlig, fordi den en Gang har tilhørt Byfogeden eller hans Embede. Den nordvestlige Del af Matr. Nr. 32 kaldes Schous Galgebjerg. Her har Galgen været rejst, inden den blev flyttet til Skærby Bakke, hvor den sidste Henrettelse efter mundtlige Udsagn fandt Sted først i 1850'erne. En Kvinde fra Højby var dømt til Døden for Mord og blev henrettet paa Skærby Bakke. Det fortælles, at hun sang, da hun blev ført ud fra det gamle Raadhus (nu den tekniske Skoles Plads) for at føres til Retterstedet. Schous Galgebjerg ses lettest fra Alléen til Skoven som en kullet Bakke lidt til venstre for Vandtaarnet.

Torsjorden.

Nord for Landevejen fra Nykøbing til Holbæk strækker sig som et smalt Bælte Vangjorderne helt ud til Sogneskellet; men Nord for dette Bælte ligger den saakaldte

Torsjord; det er den øde (ubebyggede) By, Torups Jorder, der oprindeligt hørte under Højby Sogn. Grænsen mellem Vangen og Torsjorden er den Markvej, der fra Nyledsbakkens Midte fører nordpaa, skærer Banelinien og udmunder ved Jul. Vilhelmsens Gaard i Vejen til Vestre Lyng. Øst for denne Vej ligger Vangen; Vest for ligger Torsjorden. Derimod strækker Torsjorden sig langt mod Øst ind mod Byen, langs Nordsiden af Vejen til Vestre Lyng. Markvejen tæt Nordvest for »Nordgaardene« danner Skel mellem Torsjorden i Vest og Vangen i Øst. Skellet gaar lige mod Nord til den lille Plantage, hvor det drejer mod Vest langs Plantagen, St. Annas Have og det omtalte Fiskersted.

Man kan godt forstaa, at det faldt Nykøbing Borgere for Brystet, at denne Torsjord, der laa nær ind til Byen og greb ind i dens Jorder, hørte til Højby Sogn. Den 7. Sept. 1553 fik da ogsaa Nykøbing Bys Borgmester og Raad Kongens Tilladelse til at bruge disse øde Jorder mod at yde paa Kalundborg Slot hvert andet Aar 1 Læst Byg og hvert andet Aar $\frac{1}{2}$ Læst Korn (Korn bruges nogle Steder i Landet som Benævnelse for Byg, andre Steder for Rug; her maa det altsaa være Rug). 1 Kornlæst = 22 Tønder.

Senere lagdes disse Jorder ind under Herregaarden Drosselholm i Nygaard, Højby Sogn. Tidligere Birkedommer Brendstrup mener at kunne fastslaa disse Jorders Tilbagevenden til Nykøbing under Kr. d. 4., men stadig holdes i Pantebogen Torsjord og Vangjord adskilt hver for sig. Der er næppe Tvivl om, at Torsjorden er drevet sammen med Vangen, og at Vedtægten for Vangens Drift ogsaa gælder Torsjorden. Et Bevis for dette finder vi i Vedtægtens Art. 8, hvor Rørmosen omtales. Denne Mose ligger Vest for den sydlige Del af Torsjordens ret bratte Skraaning, noget af den i Højby Sogn og kun den nordlige Del i Nykøbing, nemlig den Del, hvorpaa Pumpestationen til Vandværket ligger. Her træffes et ret betydeligt Stengærde som Grænse mellem Torsjorden og

Vestre Lyng, og en af mine Hjemmelmænd, fhv. E j e n - d o m s m æ g l e r H. N i e l s e n, kalder dette Gærde »det gamle Vanggærde«, skønt det ikke afgrænser nogen Del af Vangen.

Dette gamle Vanggærde kan vi endnu finde Rester af ude ved Nordstrandsvej, lidt forbi F r u K j ø r v e l s S t e d. Her fører en Markvej mod Nordøst til afdøde R i c h a r d P e t e r s e n s S t e d, og langs denne ses tydeligt Resterne af Vanggærdet, der ellers de fleste Steder er sløjfet. Det har en anselig Bredde, for man sparede ikke paa Jorden i hine Tider. Oven paa Gærdet har saa været anbragt lodrette Stivere (Vedtægtens Art. 13) med vandrette Stave imellem, og mellem disse var et Fletværk af Tjørnegrene, der skulde hindre Vangens Dyr i at komme ud og samtidig holde ubudne Gæster ude.

Vangens østlige Del (»Forskudderne«).

Fra Nordstrandsvej gaar Vangens Grænse i nordøstlig Retning som en Bue, der drejer mod Syd til Rørvigvej til det Sted, hvor Vejen fra Lejrpladsen udmunder i Rørvigvej. Paa dennes Østside fortsætter Grænsen som et nu udjævnet Dige, hvorpaa der var og stadig er en smal Vej. Grænsen gaar videre i sydøstlig Retning og omslutter den Del af Vangen, som endnu i daglig Tale kaldes F o r s k u d d e r n e eller F o r s k o d d e r n e (omtalt i Vedtægtens Art. 8). Forskudderne er en meget lav, noget sid Strækning af Vangen Nordøst for Byen, hvorfor den da ogsaa mangler naturligt Afløb. Afdøde G a r t n e r C h r i s t i a n s e n, der ejede en Lod her, undrede sig over, at der var Strandsand under Muldlaget. At dette forholdt sig rigtigt, blev godtgjort, da der en Gang efter Krigsaarene kom en Udsending fra Krigsministeriet og uddannet hos Hedeselskabet for at undersøge, om der mulig kunde skaffes større Udbytte af de til Præsteembedet hørende Enge. Jeg fulgte ham ud til Præstekaldets Forskudslod,

*) Forskud er Navn paa en Grundskat i Købstæderne især i 1600'erne. R e d.

hvor han ved at grave fandt det rene Strandsand under et godt Lag Muld. Dette Sandlag i Bunden tyder vel paa, at der en Gang har været Forbindelse mellem det lave Terræn og Nykøbing Bugt.

Forskudderne har sikkert staaet under Vand før i Tiden som en lille Sø, der senere er blevet til en sid Mose, om Vinteren oversvømmet og om Sommeren benyttet som Eng. Ingen har hidtil kunnet give Forklaring paa dette Navn. Mulig er den første Stavelse den samme, vi møder i Ordet *F o r s t a d*, men hvad er saa »*S k u d d e r*«. Jeg kunde tænke mig en anden Tydning: Oprindeligt har Forskudderne henligget i en saa fugtig Tilstand, at Dyrkning var umulig. De har derfor ikke været udstykket mellem Vangejerne; men Udstykningen er først sket, da Mulddannelsen var saa fremskreden og Jordsmonnet saa hævet, at en begyndende Kultivering var mulig. Jeg formoder, at Jorden saa er udstykket af Borgmesteren og de 8 Mænd af de daværende Vangejere, som har faaet Lov at dyrke den »paa Forskud« (som Forskudsjord), indtil Udstykningen har kunnet godkendes af højere Myndigheder.

Vangens øvrige Dele.

Mod Øst grænser Vangen til Lyngen og Lergravene. Den nordlige Del af den ret store Matr. Nr. 129 er den saakaldte *A s k e h a v e*, hvorpaa der endnu efter Kortet fra 1846 var Skov. Langs en Del af Matr. Nr. 129 (nuværende Ejer er *A v l s b r u g e r V a l d e m a r A n d e r s e n*) ses en Del af det ret anselige gamle Vanggærde, der her er af Sten, da Jorden skraaner ret brat.

Endelig er der en lille Del af Vangen tilbage, en Enklave, en Ø, skilt fra den øvrige Del af Vangen ved Lyngen og den før brugte gamle Lyngvej, der fører fra Lergravene til *Ø s t r e L y n g* over den høje Skrænt, en gammel Strandvold, der gaar Nord for den nu mest befærdede Vej fra Byen over Lyngen. Denne lille, afsondrede Del er den saakaldte »*T h u l e s E n g h a v e*«; en Borger af

dette Navn, der her før har været brugt som Fornavn, har ejet denne Lods sydlige Del; deraf Navnet. Den har sikkert før i Tiden været den yndigste, lille rundede Havbugt, mod Nord begrænset af den omtalte Strandvold, der er betydelig højere end Enghaven og skraaner ret brat ned mod denne.

For at værne denne Enghave mod Saltvand, der trængte ind ved Højvande i Fjorden, rejste man langs den østlige Side det gamle Maredige, hvis Rester, nogle store Sten, endnu ses i Grøften paa den vestlige Side af den Vej, der nu er Hovedvejen fra Lergravene til Østre Lyng. *A r b m d. T h. H o l m*, der døde for faa Aar siden, har fortalt mig, at han har været med til at rydde dette Maredige; men da nogle af Stenene var for vanskelige at flytte, lod man dem blive i den nævnte Grøft. Ogsaa andre nulevende erindrer dette Dige. *Fhv. Ejer af B o r g g a a r d e n i N a k k e, J e n s H a n s e n*, nu Landvæsenskommisær i Nykøbing, var i sin Ungdom i Handelslære i Nykøbing og færdedes ofte ad Vejen fra Nakke til Byen. Efter at være gaaet over Stien, der forbandt Nakke med Hovvig, gik han paa den videre Vej ind mod Byen ofte paa det gamle Maredige, hvorpaa der dengang var en Sti. Uden for Diget, hvor der nu er en god Færdselsvej, var paa den Tid kun en daarlig Markvej, og paa den sydøstlige Side af denne Vej ligger de saakaldte Marelodder, der nu som Følge af »Ringholm«s Inddæmning ikke mere er Strandenge. Nu er »*T h u l e s E n g h a v e*« opdyrket og stærkt udstykket; allerede i 1846 ses den af Kortet at være udstykket i 13 Parceller, Matr. Nr. 149—161.

Vi har fulgt Vangens Grænser mod Bygrundene og Lyngen, saa godt det nu lader sig gøre; men det skal indrømmes, at det nogle Steder næsten er umuligt. Saaledes ligger i Grønnehavestræde afdøde *T o l d f o r v a l t e r A g e r s k o v s* Villa »*Agrisilvana*« paa Vangen, hvor-

imod alle andre Huse paa Strædets samme Side er beliggende paa Bygrundene. Paa Strædets modsatte Side, mod Vest, strækker Vangen sig helt op til Hovedgadens Bygrunde, og her er end ikke Rester af det gamle Vangærde. Grænsens videre Forløb mod Vest som Skel mellem Bygrunde og Vangjorder er ganske forsvundet ud over enkelte sparsomme Rester. En tidligere Fuldmægtig paa Byfogedkontoret og boende paa Vesterbro opdagede ved nøjere Undersøgelse, at han i sin Seng laa med Hovedet paa Bygrunden, men med Benene paa Vangen — al Grænse var forsvunden. I øvrigt er det ejendommeligt, at Husene paa Vesterbros Nordside ligger paa Vangen. Paa Vesterbros Sydside ligger derimod Husene fra *M a s k i n b y g g e r J e n s e n* og mod Vest paa Vangen. Møllen og Møllegaarden ligger paa Vangen; stadig griber nu By- og Vangjorder uregelmæssigt ind i hinanden.

Lodderne paa Nykøbing Vang har ofte været solgt eller mageskiftet, og mange forskellige har ejet dem; enkelte Købmænd har før i Tiden i stor Stil været Ejere af Vanglodder og har dengang drevet et betydeligt Landbrug. Ogsaa nu er disse Lodder paa mange Hænder, men alligevel til Dels samlet om Ejernes Bopæl, for adskillige Avlsbrugere har — særlig før i Tiden — haft Held til at samle saa mange Lodder, at de tilsammen har kunnet udgøre et passende Areal for et større eller mindre udflyttet Landbrug. Et særlig oplysende Eksempel herpaa er »Nordgaarden«, hvis ret betydelige Jordtilliggende er Resultat af afdøde Dyr læge *P. V i n d i n g s* maalbevidste Stræben efter at samle sine Agre om sin Gaard; dette lykkedes ogsaa ved Køb, Salg og Mageskifte, før Gaarden i 1907 solgtes til den nuværende Ejer. Paa samme Maade er det ogsaa — ofte gennem flere Slægtled — lykkedes Vangjordernes Avlsbrugere at samle de før saa spredte Vanglodder til et samlet Hele om deres Ejendom.

NYKØBING BYS VEDTÆGTER 1704 OG 1737.

(Fra Nykøbings Raadstuearkiv i Landsarkivet.)

I. Vedtægten 1704.

Copia.

F 4. Fiire og tiuge Skilling.

Kongelig May:tts Byefoged¹⁾ Peter Isaaksøn Schumacher udi Nykiøbing og Lars Christensøn Riiber, Byeskriver i b d m., gjøre vitterlig:

At Aar 1704, Mandagen dend 14de April, paa Nykiøbing Byeting fremkom agtbare og velforstandige Mand Peder Svendsøn, Byens Kæmner her ibdm., paa Byens Vegne med Kaldsmænd, Hans Larsøn og Hendrik Larsøn her sammestæds, de hiemlede lovlig 8te Dags Kald og Varsel over samptlige meenige Indbygger og Borgerskab, ingen undtagen, her i Staden anlangende Byens forige og sædvanlige Vedtegt, som er oprettet af meenige Indbyggere Anno 1664, d: 25. April, hvilcken bemelte Vedtegt nest afviget d: 17de Julij Aar 1703 af samptlige Borgerskabet paa Raadhuset begierede, samme maatte komme for Lyset, saasom dend eendeel ikke var bevist²⁾, og eendeel gaaen af Glemme, dog til eenhvers Nytte og Gavn til een god Skik og Orden; altsaa er efterskrevne deraf udtaget, fornyet og formeeret med itzige Borgerskabs Samtykke at oprette og indgaae, saaledes som dend forbemelte d: 17de Julij 1703 blev samtykt, og nu i sine indbemelte A r t i c l e r ordentlig indførís, og dend herefter saaledis af alle og enhver uryggeligen at holde og rette sig, hvorfore det til i Dag er indstevnet, om nogen af Borgerskabet herimod haver noget at tale. Da efter at denne nedentegnede Vedtegt udi alle sine 36 A r t i c l e r var oplæst lydeligen for samptlig Borgerskabet, var ingen som sig indfandt med Vedermaele³⁾ eller

¹⁾ Paa denne Tid (1704) udnævnte Kongen Byfogederne i Købstæderne. Byfogeden skulde varetage Kongens og Statens Interesser, oppebære Kongens Andel af de ikendte Bøder og sørge for, at de fældede Straffedomme blev fuldbyrdede. Efterhaanden fik Byfogeden ogsaa Indflydelse paa Paatalen af visse Forbrydelser og endelig paa selve Undersøgelsen af disse og Domfældelsen.

Byskriveren foretog alt Skriveriet ved de i Bytinget behandlede Retssager samt Skriveriet ved Skøde- og Pantevæsenet.

Juridisk Eksamen ved Universitetet oprettedes først 1736. Intet af de to nævnte Embeder beklædtes saaledes i 1704 af eksaminerede Jurister.

²⁾ bevist ∅: bekendt.

³⁾ Vedermaele ∅: Modsigelse, Protest.

Protestation imod forbeholdte Vedtegt, som her efter Ord til andet skal vorde indført, eller og for indførte Kald og Varsel her for Retten vedersagt, men alle samptlige Indvaanere og Borgere velvilligen indgaaet og consenteret, at de saa uryggeligen holde vil, og lyder Vedtegten som følger.

Efter Meenige-Mands og Borgerskabets Samtykke herudi Nykiøbing nest afviget d: 17de Julij 1703 anlangende Byens forige Vedtegt paa nye igien at oprette, saasom dend forige ikke alleeniste i nogle Poster var imod Loven, men endog fast⁴⁾ dend gaaet eenhver af Glemme, altsaa er efterskreven deraf udtaget, fornyet, forbedret og samtykt, som ey er lovstridigt, men mere til een god Politie⁵⁾ og hver Mands Nytte og Gavn, saaledis:

1. Alle Rugvangs-Gierder og Biugvangs-Gierder⁶⁾, saasom her ikkun een Vedstaais-Vang⁷⁾ til Byen er, skal være lovlig fuldlykt om Sct: Valborg Dag⁸⁾. Befindes nogen Mands Gierder, som da ere ulovlige, da bøde derfor 4 Sk.; og leggis for⁹⁾ at lukke inden anden Dag Aften, om da ikke er helligt, bøde saa

⁴⁾ fast 3: næsten.

⁵⁾ Politie, ordnet Bystyre, Ordenshaandhævelse.

⁶⁾ Man brugte i de Tider Trevangsdriften. Denne var saaledes: Efter at Græsmarken i Løbet af Efteraaret var gødet — saa vidt det var muligt — og pløjet, blev den om Foraaret tilsaaet med Byg, saa vidt den havde faaet Gødning, og gik da under Navnet Bygvangen (Biugvangen). Men hvor Gødningen ikke havde kunnet strække til, eller hvor Marken var for langt fra liggende eller for sandet, blev der saaet Havre, og saadanne lettere Jorder kaldtes da »Havreland«. Efter Høsten blev Bygstubben fældet og Vangen endnu samme Efteraar, sædvanlig i Løbet af Oktober eller Begyndelsen af November, tilsaaet med Vintersæd 3: Rug. Uden for Smaaøerne var Hvede den Gang kun lidet kendt. Dette Aar kaldtes Vangen en Vinter- eller Rugvang. De Strækninger, som der havde været Havre i, blev liggende til næste Foraar og da tilsaaet med Blandkorn eller Ærter og Boghvede. Efter denne Afgrøde blev hele Rugvangen og Havrelandet udlagt til »Fang« eller »Fælled« 3: Fællesgræsning for efter et Aars Hvile paany at blive opbrudt og begynde Omgangen forfra. Se Povl Hansen, Højskoleforstander: Bidrag til det danske Landbrugs Historie. København 1899. Side 51 flg.

⁷⁾ Vedstaais-Vang kan ikke forklares med Sikkerhed. Rimeligvis er det det samme som Udstaais-Vang, idet v ofte brugtes i Stedet for u og betyder den tredje, hvilende Vang med Græs.

⁸⁾ Valborg Dag er 1. Maj. Gærderne var dannet af lodrette Stivere med 3 vandrette Staver (Lægter). I disse var der flettet Tjørn. Se Art. 13.

⁹⁾ leggis for 3: paalægges.

anden Gang 8 Sk.; 3de Gang 1 Rixort¹⁰⁾ foruden at betale Skaden efter Vurdering til vedkommende, som derover kunde fangis; hvis ey de ere lovlig lukte efter bemelte 3de Udvarseler, da skal Gierdemændene have Magt Gierderne at fuldlukke, og siden uden Lov og Domb tage deris Betaling ved Pant, som staae til Løsen i 14 Dage.

2. Hvilken Mands Sviin eller Qvæg som befindes at bryde nogen Mands Gierde eller springe derover, efter det er lovlig lukket, skal bøde derfor 1ste Gang for en Hest, Hoppe, Koe eller Oxe 2 Sk.; for 1 Føl, ung Nød¹¹⁾ eller Sviin 1 Sk.; for 1t Faar eller Lam 4 Sk.; for 1 Gaas som overflyver 1 Sk.; og om de ikke heftis¹²⁾ af Eyer mændene, da at være fredløs.
3. Dersom nogen med Villie længer holder sligt vangevaante Qvæg uhefted og ey skaffer det andenstæds bort, saa det kand være vedkommende uden Skade, da betale 1ste Gang Eyer-Mændene Skaden, det gjorde, efter Vurdering, og hvis Gierderne kiendes dygtig af 4re Mænd, da at betale uden Lov og Domb 1 Mk.; til Mændene Halvparten og Halvparten til Byens Fattige-Lemmer.
4. Ingen maae tøyre Heste udi Vangen eller andet uden paa sin egen Grund; hvem som tøyrrer paa anden Mands Grund uden Minde, da bøde 1ste Gang 4 Sk.; 2den Gang 1 Mk.; 3de Gang 1 Mk: og betale Skaden efter Vurdering, men dersom nogen Mands Heste slipper løs imod hands Vilile og bliver indtaget, da bøde hver Gang for Stk: 1 Sk.; end gjorde de Skade i nogen Mands Eng eller Korn, da betale hand Skaden efter Danne-Mænds Vurdering og eenhver at holde forsvarlig Tøyr til sine Heste.
5. Skal aarlig d: 1ste April til Set: Mortens Dag fæstis Vangehyrde, hvilken der skal vogte imedens der er Korn i Vangen og skal have sin Kost¹³⁾ hos Borgerne, som haver Avling og Sæd efter Gierdebogen.
6. Dersom nogen findes modtvillig og ikke vil holde samme Vangehyrde til Kost, naar dend med Rette tilkommer, da bødis 1ste

¹⁰⁾ Rixort, en gammel Mønt — Navnet brugtes endnu i min Barn-dom, $\frac{1}{4}$ Rigsdaler, $\frac{1}{8}$ Specie = 24 Skilling $\varnothing$: 50 Øre eller 1 Mark (16 Skilling) og 8 Skilling. »Foruden at betale Skaden — — — —, som derover kunde fangis« $\varnothing$: som deraf kunde faaes.

¹¹⁾ Nød $\varnothing$: Hornkvæg.

¹²⁾ heftis $\varnothing$: fanges og tøjres.

¹³⁾ I Byen Skænkelse i Hjølunde Sogn var det Skik, at Hyrden fik Ærter til Middag hver Dag. P. Hansen: Det danske Landbrugs Historie, S. 84.

Gang 3 Sk.; 2den Gang 1 Mk.; 3de Gang 1½ Mk.; og alligevel svare ham Kosten.

7. Dersom Vangehyrden findes forsømmelig¹⁴⁾ og ikke vogter som det sig bør, da straffis hand af Øvrigheden, eftersom Forseelsen er til, foruden at miste 1 Part af sin Løn til dend, som Skaden lidt haver; findes hand modtvillig med Forseelse tidt og ofte, da forvises hand, og een anden i hands Stød at fæstis, som bedre vil tage Vare paa.
8. Maae ingen Mand om Foraaret enten til Grøntfaar¹⁵⁾, Havresød, Biugsød bede¹⁶⁾ med sit Plovqvæg enten Pløye- eller Høste-Tiden paa andens Græs, enten i Rugvangen, Cappelvang¹⁷⁾, Hessellose, Rørmos eller Forskudder; hvo dermed findes bøde 1ste Gang 4 Sk.; 2den Gang 8 Sk.; 3de Gang 1 Mk.; mens naar opreven er, da at tøyre paa sit eget under samme Straf til vedkommende Lods-Eyere, hvormed og Vangehyrden skal have Indseende at give vedkommende tilkiende.
9. Maae ingen sig tilfordriste at indlade andet Qvæg i Vangen, efter dend er lovligen indelukt, end det som de pløyer med; hvo det gjør bøde for hver Høvde, saa ofte det skeer, 2 Sk.; enten lidet eller stort.
10. Item maae ingen længer have sit Plovqvæg i Vangen, end Biug er tilsaet, uden paa Oldager¹⁸⁾ i Tøyr; hvo derimod gjør bøde

¹⁴⁾ Der klages fra Vordingborg over, at Hyrden havde mere Om-sorg for Leddene, som han aabnede og lukkede for de vejfarende — i Forventning om Drikkepenge derfor — end for Husdyrene, som han forsømte. P. H., S. 86.

¹⁵⁾ Grøntfaar 3: Grøntfoder.

¹⁶⁾ bede 3: holde Hvil og fodre Trækdirene.

¹⁷⁾ Cappelvang 3: Kappelvang, en Del af Vangen, som enten laa ved et forlængst nedrevet Kapel eller udgjorde det økonomiske Grundlag for Kapellets Vedligeholdelse og Drift. Snedkermester G. Gottschalk, boende paa Hjørnet af Algade og Kildestræde, fortæller, at han i sin Tid har gravet Munkesten op i sin Have. Om disse Sten stammer fra en ældgammel Bolig eller fra Kapellet vides ikke. Kapellet har sikkert stammet fra den katolske Tid og er ikke blevet benyttet, da man efter Reformationen ophørte at læse Sjælemesser for de afdøde. Matr. Nr. 105 og 103 — mellem Nordvestvej og Præsteboligen, langs Nordstrandsvej — kaldes paa Kortet Kapelmark Sløje 3: Pløjemark.

Hvor Hessellose har ligget, vides ikke.

Rørmos ligger Vest for Torsjorden. En Del af den mod Syd hører til Højby Sogn, en anden Del til Nykøbing. Der har Byen en elektrisk Pumpestation til sit Vandværk. Paa en endnu ikke opdyrket Del af Rørmosen findes endnu en hel Skov af Tagrør.

Forskudderne er en Lavning Nord-Nordøst for Byen, se Side 57.

¹⁸⁾ Oldager er en højere liggende gammel Græsmark, modsat Eng.

for hver Høvde 1ste Gang 8 Sk.; 2den Gang 1 Mk.; 3de Gang 1 Rixort, og efter tilsaæet er, da intet Qvæg maa tøyres i Vangen.

11. Item hvilke som ikke møder, eller hands visse Bud, naar tilsiges at udviise sine Gierder¹⁹⁾, uden hand har lovlig Forfald, da bøde derfor 4 Sk.; Halvparten til Gierdemændene og Halvpart til de fattige.
12. Item som bryder anden Mands Gierder, naar Evret er opgiven²⁰⁾, eller anden Tiid, og der jager driver sit Qvæg ud eller ind, bøde 4 Mk.:
13. Hvo som nogen Tiid bliver befunden at at bryde eller tage Stiver, Stavre, Tiørn eller andet af nogen Mands Gierde og det hiembærer eller andenstæd eller om sit Gierde lukker, bøde hver Gang 1 Sl:dlr.²¹⁾; har de ikke at bøde, da at lide Hals-Jernet²²⁾ 1 Time som for andet Tiuverie.
14. Hvem som springer over nogen Mands Gierder og gjør der Stedte²³⁾ paa, eller over hans Korn eller Eng, bøde derfor 1ste Gang 4 Sk.; 2den Gang 8 Sk.; findes det meere end af een Person at skeep, bøde 1 Sl:dlr. Angiveren 1 Mk.; de fattige 1 Mk: og det øvrige dend som Skaden lidt haver.
15. Hvo som enten selv eller hands Qvæg bryder Hul paa anden Mands Gierde, der lovlig findes at være lukt, bøde imod hannem derfor 1ste Gang 4 Sk.; 2den Gang 8 Sk.; 3de Gang 2 Mk: og betale Skaden efter Vurdering; Angiveren 8 Sk.; de fattige 8 Sk.; det øvrige Eyer mændene.

¹⁹⁾ se Artikel 1.

²⁰⁾ Evret α : fælles Græsgang, særlig paa Stubmarkerne. Opgive Evret er at lade Kvæget efter Kornets Indhøstning gaa frit om og græsse paa Stubmarkerne.

²¹⁾ 1 Sl:daler α : 1 Slet (ikke fuldtlødige) Daler, af Værdi 4 Mark α : 1 Kr. 33 Øre. Den lødige Rigsdaler var sidst 6 Mark α : 2 Kroner. En Speciedaler var 4 Kr., 2 Rigsdaler.

²²⁾ Halsjernet eller Gabestokken var et fra Middelalderen nedarvet Strafferedskab. Det var et Jern, der kunde anbringes om Halsen paa den, der havde forbrudt sig, og fastgøres om Halsen, laases. Jernet var sat fast paa en Pæl (Stokken), der enten var nedgravet i Jorden eller anbragt i en Mur. Gabestokken var opstillet paa et befærdet Sted, saa den straffede var udsat for de forbigaaendes Haan og Spot og undertiden for Overlast. Jeg har aldrig hørt, at nogen ved, hvor Gabestokken har staaet i Nykøbing. Nogle Steder har den staaet ved Kirken, andre Steder paa Torvet. I Danmark er Gabestokken aldrig afskaffet ved Lov, men af Livet og Tidsaanden. 1851 stod den endnu paa Torvet i Nordby paa Samsø. I København stod der en Gabestok ved hver Accisebod, for at de Landboere, der vilde smugle Fødevarer ind i Byen, straks kunde faa deres Straf.

²³⁾ Stedte α : Stente, Overgang over Gærde med Trin og Sti.

16. Hvem som ager over anden Mands Eng eller Korn, andenstæds end Veye bør at være med Rette, bøde 1 Sl:dlr.
17. Hvem som indlader sine Creatur udi Vangen undtagen de som tøyrrer paa deres eget, førend alle vorder eens Vangen at opgive, bøde for hver stor Høvde 8 Sk:, lidet 4 Sk:, og derforuden betale Skaden; men hvis nogen findes forsømmelig med Høsten at opholde og ey haver indhøstet med de andre fleeste, leggis Lavdag for²⁴⁾, 3 a 4 Dage, dog helligt ey regnis eller ubeständig Væirlig, da at have Skade for Hiemgield.
18. Hvilken som med Magt tager sit Qvæg fra Vangehyrden eller andre, som det haver fundet udi Eng eller Korn og vilde sætte det udi Folden, eller tager det af Folden om Natten, da bøde til Byer: 2 Mk: og derforuden betale Skaden.
19. Hvem som kører igiennem Vange-Leddene og lader dem staae ulukkede imedens der er Eng og Korn i Vangen, og der kommer Qvæg og gjør Skade, da betale Skaden, og betale for hver Creatur 2 Mk:, enten lidet eller stort, foruden at betale for sin egen Person 8 Sk:, fordi hand ikke lukkede.
20. Ingen maae opskiære Byens Græsning, og paa de forbudne Stæder, nemlig Hovs Maer²⁵⁾, Brygge Tords Maer og Gienstreds Mose²⁵⁾, som er grøn Mark-Jord, til Brende-Tørv; hvo det be-gaar, bøde 2 Mk:, dog Borgerne ikke formeent at skiære Huus-tørv, Digetørv til deris Huuse og Gierder saa vidt fornøden giøris, som sædvanlig været haver; de 8te Mænd 1 Mk: og de fattige 1 Mk:.
21. Ey heller maae nogen lade sig finde at skiære Brende-Tørv paa Lyngen²⁶⁾ førend medio Maj, og da som eenhver afstæd kand komme at skiære indtil 8te Dage efter Sct: Hans Dag; hvo dermed betreffis bøde for hver Spade 1 Mk:, hvilket de 8te Mænd skal have Indseende med, og Bøderne oppebærge de for deris Umage, og hvo som lader deris skaaren Tørv ligge efter

²⁴⁾ leggis Lavdag for 3: saa skal der forelægges ham en lovlig Frist, inden hvilken han skal have ophøstet.

²⁵⁾ Moer betyder Strandeng. Hovs Moer er en Strandeng, stødende op til Vestsiden af Hov Vig; paa dette Sted findes endnu saa fast Græstørv, at den er skikket til Mønning paa Straatage. Tords Moer er sandsynligvis en Strandeng, der har tilhørt Bryggergaarden paa Hjørnet af Algade og Grønnehavestræde. Denne Gaard var den vestligste i Nykøbing Hovedgade paa hin Tid. Gienstreds Mose kendes ikke mere; men det har sikkert været en af de mange Smaamoser, som den nærmeste Omegn dengang var saa rig paa. Hovs Moer, der strengt taget ikke laa paa Vangen, men paa Lyngen, er vel paa Grund af sin særlige Beskaffenhed regnet med her.

²⁶⁾ Skønt Vedtægten egentlig kun gælder Vangen, indeholder den dog Bestemmelser for de brugelige Dele af Lyngen.

Sct: Mikkels Dag paa Lyngen ,og ikke haver kast den i Hob, skal bøde for hver Læs 4 Sk:

22. Hvilken som holder Byens Tyr til Foder, og ikke føder dend, hand bøde derfor efter 4 Danne-Mænds Sigelse.
23. Ingen maae bygge Svinestie anden hands Medborgere til Trengsel og Skade; hvo det gjør imod anden, bøde hannem 1 Mk: og føre Stien af, og ingen i Vangen maae være at finde eller at vænne deris Svin nogen Medgifter²⁷⁾ om Vinteren.
24. Hvem som haver siine Humble-Haver, Frugthaver eller Kaal-haver imellem deris Huuse, Gaarde, de skulde altid baade Vinter og Sommer holde deris Mellemgierder der omkring lovlige lukte; findes der Bryst²⁸⁾ paa og de ikke strax vil dem lukke, naar paamindes, bøde 1ste Gang 4 Sk:, 2den Gang 1 Mk:, 3de Gang 2 Mk: og betale Skaden; end brydes samme Gierder af nogen Mand eller hands Qvæg, da bødis imod dend derfor som foreskrevet staaer dend $\frac{1}{2}$ Part til de fattige, dend halve Part til Eyer-Mændene.
25. Byens Vandinger²⁹⁾, baade i Byen og Marken, samt Veyen og Broen³⁰⁾, skal hver for sig sin Part, eller og ald Byen, som sædvanlig været haver, altid til at rense og færdig gjøre, naar derom af Øvrigheden tilsiges; findes nogen forsømmelig, som ikke vil hielpe, da bøde 2 Mk: til dennes Reparation, hvor-med de 3de Mænd skal have Tilsium, og derfor nyder 1 Mk: af forbemelte 2 Mk:

²⁷⁾ eller at vænne deris Svin nogen Medgifter om Vinteren : unde,, indrømme deres Svin nogen Tillægfsføde om Vinteren paa Vangen, saaledes at de fik Vane til at gaa paa Vangen og rode med Trynen for at faa lidt Ekstrafoder. Et gammelt Ord siger: det er ondt at vænne Svin af Vang.

²⁸⁾ Bryst, gammeldansk i Stedet for Brøst : Mangel, Skade.

²⁹⁾ Byens Vandinger var a) Gadebrønden ud for Nr. 53 paa Algade, der for i Tiden ejedes af Sognepræsten og var hans Bolig, b) Kilden ved Kildestræde, nu kun en almindelig Brønd, c) Bysøen, der laa Vest for den nuværende Grundtvigsvej, Nr. 21—25, og grænsede op til Præsteengen, der i gamle Dage stod under Vand om Vinteren. Ved Udgravning af Kældere til Beboelseshuse har man for 10—15 Aar siden truffet den gamle Bysøs Bund med tykt Tørvclag. Afløbet fra Bysøen var ad Grundtvigsvej gennem »Adammen« (Agedammen), hvori man anbragte Vogne om Sommeren for Hjulenes Skyld. Afløbet fortsattes ad en Rende over Gaden ved Købmand Lausens Hjørne og førtes mod Syd som en anselig Grøft, hvis Forløb endnu kan paavises, mellem Nr. 22 og 24 paa Algade, d) endelig var der Fællesvanding paa Matr. Nr. 48 paa Vangen, lige Vest for Nordgaard.

³⁰⁾ Vejen og Broen. Ved Vejen tænkes formodentlig paa de mest befærdede Veje, f. Eks. Holbækvejen. Broen maa her betyde Brolægningen paa selve Byens Gader.

26. Hvilken der lader ligger sin Miøding paa Gaden²¹⁾ eller Stræder og ikke vil holde reent for sin Plads, naar hand tilsiges, eller holder Vand for sin Dør om Sommeren²²⁾, naar derom befalis, hand bøde 1 Mk: til de 8te Mænd.
27. Hvilken som ikke vil lade feye sin Ildsted²³⁾ lovlig, naar de af Øvrigheden og de 8te Mænd advaris, bøde 1ste Gang 1 Mk:, 2den Gang 2 Mk, 3de Gang 1 Rdl.; dersom nogen deris Naboer imidlertid fanger derover Skade, da stande dend derfor til Rette, og derforuden efter foregaaende 3de Advarsler og Straf, og efter dend allernaadigste Politie-Forordning Skorstenen at cæsseris.
28. Hvilken som ikke vil lukke lovlig omkring sin Brynd²⁴⁾, naar hand derom af de 8te Mænd advaris, bøde 1ste Gang 8 Sk:, 2den Gang 1 Mk: og 3de Gang 1½ Mk:, hvoraf de 8te Mænd for deris Tilsium = Umage nyder dend ½ Part og de fattige her i Staden dend ½; men om nogen Mands Qvæg derover fanger Skade, da betale hand Skaden, detsforuden bødis til ham 2 Mk:.
29. Hvo som kaster Lergrav²⁵⁾ og dend ikke strax lader tilkaste, og nogen Mands Qvæg derover fanger Skade, da betale hand Skaden og bøde hand 1 Mk:; ½ Part til de 8te Mænd, ½ Part til de fattige.
30. For hvis Qvæg Vangehyrden finder i Fng eller Korn, og det indsætter i Folden, skal ham betalís, førend det igien udløsis, af hvert stort Høvde 1 Sk:, og hver smaa Høvde ½ Sk:.

²¹⁾ Man var i gamle Dage tilbøjelig til at henlægge Affald paa Gaden. Her lægger man Mærke til den Forskel, der endnu gøres her i Nykøbing i daglig Tale mellem »Gaden« og Stræderne.

²²⁾ Husene i Nykøbing var saa lave, at man fra Gaden gik lige ind i Huset. Da Nykøbing ligger paa en Strandbakke, kunde Vandet let samle sig ved Indgangsdøren. Om Vinteren var det ikke muligt at faa det helt bort; men om Sommeren var det altsaa Pligt at lede Vandet bort.

²³⁾ lade flye sin Ildsted s: ordne, istandsætte sit Ildsted, der var aabent med en stor, muret Aabning og i Skorstenen.

²⁴⁾ Brynd, gammeldansk for Brønd.

²⁵⁾ Husenes Vægge var Lervægge og er det endnu til Dels i de ældste Huse. Disse Vægge krævede efter hver Vinter en grundig Istandsættelse med Klining af altet Ler paa de mest medtagne Steder. Før at faa Loret gravede man lidt ned i Jorden, hvor der fandtes Lerunderlag; men Graven skulde derefter tilkastes. Heraf forklares Navnet »Lergravene«, en lille Forstad Nordøst for Byen, hvor Lergravene nu er helt tilkastede, hvad de ikke altid har været. Det fortælles saaledes (af afdøde Overlærer Steincke), at Byens Kærner i sin Tid søgte Døden i en af disse Grave.

31. Belangende Kongl: *Contributioner*³⁶⁾, eller Skatter eller andet *extraordinaire* Udgift, hvis Byens Øvrighed paa Byens Vegne tilkommer at lade indkræve ved Byens Kæmner og ikke er af *dend Importence*³⁷⁾, at derpaa giordtis fornøden at hende Domb, de tiltalende til største Skade og Bekostning, som dog er ikkun af ringe Værdie, paa 8, 12 eller 16 Skilling og derover til 1 Sl:dlr. at regne i Anstalten³⁸⁾, er samtykt i Byefogdens 2de af de 8te Mænds Nærværelse vedkommende derfor at lade udpante, da samme Pant skal staae til Løsen³⁹⁾ i 14 Dage i det længste, hvilket ogsaa forholdis paa lige Maade med Kirkens, fattiges, aarlig Jordleye og Rente samt deslige smaae Pluk.
32. Belangende Byens Tyr, skal *dend*, som aarlig høster Tyre-Engen⁴⁰⁾ og tilkommer at holde Tyren, være forpligtet at indtage Tyren paa Foder om Sct: Mortens Dag og føde *dend* til Valborg Dag, saa at *dend* da kunde af 4re Mænd eragtes at være lovlig fød og ved Magt.
33. Naar nogen Tyr bliver udygtig eller bortdøer, da skal eenhver være forpligtet sin *Q v o t a* til een anden Tyr at udlegge igien, saafrembt de ikke derfor vil pantis; og eenhver, som ikke sine Kiør eller Qvæg angiver, bøde 1 Mk.:
34. Belangende Fiskerstæden⁴¹⁾, som sædvanlig haver været af Arilds Tiid i Sct: Ane Have, som nu falder paa *N o m*, skal holdis vedlige af Christian Hendriksen eller hvem samme Gierder kand tilfalde.
35. Belangende ulovlige Voger⁴²⁾, som huggis om Vinteren paa Iisen enten paa Parke eller Damme, og nogen Mands Qvæg eller Sviin kommer til Skade eller druknes derudi, og ikke holdet lov-

³⁶⁾ *Contributioner* ∅: Bidrag, Skat.

³⁷⁾ *Importence* ∅: Betydning.

³⁸⁾ Afgiften paa 8, 12 eller 16 Skilling og derover til en Sl:dlr ∅: 64 Skilling i Ansættelsen (Anstalten).

³⁹⁾ til Løsen ∅: Indløsning.

⁴⁰⁾ Nord for Tyrejorden (Vangen Matr. Nr. 126) ligger Tyrengen. Den ligger lavere end Omgivelserne, er smal og ligner en lille, isoleret Dalsænkning.

⁴¹⁾ Fiskerstæden ∅: Fiskerstedet, Fiskerhuset, har oprindelig hørt til St. Ane Have, men nu falder paa *Nom.* ∅: har sit eget Nummer, nemlig Nr. 78 i Jordebogen (Matriklen), mens St. Ane Have (∅: indhegnet Jord) er Nr. 1 og har tilhørt Præsteembedet, indtil den i 1922 blev solgt til to Statshusmænd til Forøgelse af deres Jorder. Fra Arilds Tid har der altsaa boet en Fisker i Fiskerstedet, hvis nuværende Ejer er Enkefru Kørvel.

⁴²⁾ Voger ∅: Vaager som skulde hugges i Iisen paa Parker og Damme af Hensyn til mulige Fisk i dem. Disse Vaager skulde saa afmærkes med Ris eller andet.

lig med Riis eller andet forvaret, da bøde derfor 2 Mk: og betale Skaden og detsforuden kaste det⁴⁵⁾ af Vandingen.

36. Hvo som befindes af den som udsendis Qvæget at malke om Sommeren, og med antræffis Græs, Korn eller andet noget saadant og dermed tilvæmmer deres Qvæg paa Vange-Gierderne for at spare deris lange Gang, hvorudover Qvæget mod Tiden, det skal malkis, bryder paa Gierderne⁴⁶⁾, da skal Vange-Ilyrden og enhver have Magt at fratage dem alt noget saadant og strax angives for Øvrigheden eller i hands Absence⁴⁷⁾ for Sætte-Dommeren Knud Dinesøn, da bødis 1ste Gang af ham, slikt begaaes, 8 Sk:, 2den Gang 1 Mk:, 3de Gang 2 Mk:, hvoraf Angiveren skal have sin Part og de fattige.

Byfogden resolverede, at som udi forbemeldte Vedtægt ey findes noget lovstridig, hvorfor dend kand hindres, blev Begieringen consenteret⁴⁸⁾, og saaledis samme Vedtegt vii have approberet og ratificeret⁴⁹⁾, hvorefter Byens Kæmner var Tingsvidne begierende beskreven udi 8te Stokke Mænds Nærværelse, som dend Dag til Stokke var skreven, navnlig Søveren⁵⁰⁾ Rasmussen, Niels Guldsmed, Niels Larsøn

⁴⁵⁾ kaste det af Vandingen o: Kvæg eller Svin, som var faldet i Vaagen og druknet.

⁴⁶⁾ Hermed sigtes til den gamle Skik, at den, som skulde malke Kvæget, der gik løst og græssede, først skulde finde Kvæget. Man forsynede sig da med nogle lækre Urter, som Kvæget holdt af, og brugte saadanne som Løkkemad; derved vænnedes Kvæget til at være i Nærheden af Malkepigen, naar Tiden til dets Malkning var inde. (Min Hjemmelsmand er Landvæsenkommisær Jens Hansen, forhen Gaardejer i Nakke.) Denne Vane, der egentlig synes smuk og god, kan altsaa ogsaa have sin daarlige Side: at Kvæget »bryder paa Gierderne for at nærme sig Malkepigen med de gode Urter.

⁴⁷⁾ Øvrigheden o: Byfogden. Absence o: Fraværelse.

⁴⁸⁾ consenteret o: bifaldet.

⁴⁹⁾ approberet og ratificeret o: kendt god og gyldig.

⁵⁰⁾ 8 Stokke Mænd: Kristian d. 5. Danske Lov, 1. Bog, 7. Kapitels 1. Art.: Tingkørere, Tingmænd eller Stokkemænd skulde være otte eller i det mindste 7 foruden Fogden til Stede paa Ting, naar Retten holdtes, til Rettens Sager at fordre (o: fremme) og til et lovligt Tingsvidne at udstede. De udtoges af Borgerskabet i Kbstæderne samt af Bymændene i Landsbyerne til Bytinget. De kaldes Stokkemænd af flere Grunde; saaledes var der paa Landsbyernes i Jorden nedrammet 4 Stokke, hvorpaa de ledende Bymænd sad. De hjalp ogsaa til med at sætte Folk, der havde forbrudt sig i Gabestokken, og endelig havde de en Stok, hvorpaa de idømte Bøder, og den dømtes Navn eller Bømærke blev opført.

⁵¹⁾ Søveren, gammel Forn for Søren, brugtes endnu for nogle Aartier siden af de ældre i Jylland.

Dreyer, Lars Oelson, Villads Jensen, Thomas Jensen, Hans Pedersen og Thomas Hansén.

At saaledes for Retten er passeret til Vidnesbyrd under vores Hænder og Zignete Actum Nykiøbing ut supra⁶⁰⁾.

Peter Schumacher.
(L. S.)

Laurids Christensøn.
(L. S.)

II. Vedtægten 1737.

Anno 1737 d. 13. Maj vare vi underskrevne 8te Borgere af Byfogden udmeldet for at igieemsee vores Byes Vedtegt, som af samplig Borgerskabet oprettet Anno 1704 d. 14de April, og at betragte om noget derudi kand forandris, eller og om fornøden at gjøre Tilleg paa de Poster, som nødvendig kand cragtis⁶¹⁾. Og have vi paa det nøyeste samme eftergrundsket, og finder ikke noget at forandre, at dend is i alle sine 36 Artielcer bør stande ved Magt, undtagen hvad Bøderne paa sine Stæder noget er tillagt, eller andenstæds henlagt, saa vel og nogle af Artielcerne vidtløftigere forklaret, som denne Tiids⁶²⁾ Vanskelighed har kundet udfordre, hvorudover dette Tillæg er gjort paa adskillige Poster, hvilket bør føyes og tilheftis samme voris Vedtegt; bogge Forretninger paa eet Document under een Orden lige med hinanden er overeensstemmende og bør af lige Kraft efter meenige Borgerskabets Samtykke fuldkommen stadfæstis og og efterlevis.

Følger i Orden efter dend gamle Vedtegt.

37. Alle Byens Vange-Gierder bør være gravlukkede⁶³⁾, at Vangen kand være i Fred aarlig d. 16de April, dernæst at være fuldlukket til d. 6. Maj, paa hvilken Dag bør gaais fuld Gierdegang, og befindes nogen Mand's Gierder, som efter Advarsel til bestemte Tiider, ikke gravlukt, eller ikke fuldlukkede, da bøde for hver Gierde fra $\frac{1}{2}$ Skp: Jord til 6 Skp: 6 Sk., fra 6 Skp: til 16 Skp: Jord 12 Sk., fra 16 Skp: Jord og derover 1 Mk: og ikke meere; for eet Gav 4 Sk., for 1 Smøge⁶⁴⁾ 2 Sk.; kiendes Gierdevolden udygtig bøde for hver Gierde ligesom foranmeldt 1ste Gang det befindes, siden at holde sig dend 1ste Artikels Meldende efterrettelig; og bør Gierde-Mændene

⁶⁰⁾ Actum ut supra $\circ$: foretaget som ovenfor (nævnt) $\circ$: Aar 1704, Mandag d. 14. April.

⁶¹⁾ eragtis $\circ$: agtes, anses.

⁶²⁾ denne Tids $\circ$: 1737.

⁶³⁾ gavlukkede $\circ$: alle Gav (Huller) i Gærdet skal være udbodret eller lukket.

⁶⁴⁾ Smøge, mindre Hul med snæver Gennemgang.

derefter gaae Gierdegang hver 14de Dag under Straf efter Borgerskabets Tykke.

38. Gies, Ender og Høns, som overflyer eller springer i Vangen, skal 1ste Gang løsis a Stk. 1 Sk.; og af Eyermandene heftis eller bortskaffis; findes det 2den Gang bøde a Stk: 2 Sk.; findes samme 3de Gang, da at være fredløse og vil ødeleggis paa hvad Maade skee kand.
39. Alle Tøyre-Hester i Vangen bør de 4re Gierde-Mænd, 2 af dem hver Uge, at have flittig Tilsuun med, i det ringeste cengang om Ugen tillige med Hyrden, og dersom nogen Mands Tøyr befindes at være brøstfæidig eller udygtig, da advare Eyermanden til visse Klokkeslet at forandre eller forskaffe dygtig Tøyr, og skal da paa samme Klokkeslet efterscees, og befindes det udygtig bøde 1 Mk.; ligeledis advaris og efterscees anden Gang og om det endda findes udygtig bøde 2 Mk: og 3de Gang, om det saa befindes, bøde 4 Mk: foruden at erstatte ald dend giordte Skade til vedkommende; forsømmer Gierde-Mændene denne Op-suun, bøde for hver Uge 2 Mk:.
40. Ingen maa tøyre paa anden Mands Ager eller Stub, Oldager⁶⁷⁾ eller Eng, om samme endskjøndt er høstet, uden det havis udi Mindclighed med Jorden eller Engens Eycre; hvem dermed treffis bøde 1ste Gang for hver Høvde 2 Sk.; anden Gang 4 Sk.; 3de Gang 8 Sk:.
41. Qvæg og Kalve item Hopper, som gaaer med Føl, bør ikke tøyres i Vangen; skeer det, bør de første Gang bøde 4 Sk: og udladis, 2den Gang 8 Sk.; undtagen Følle-Hopper bliver tøyret paa Eyermandens eget saa langt fra andens Korn og Sæd, saa mand kand vide, at Føllet ey kand giere Skadc; da tillades det, men ingenlunde tillades Qvæg eller Kalve.
42. Til fuld Gierdegang, som skal skee paa d: 6. Majj, bør dette alt Borgerskabet, som haver Jord i Marken, advaris at møde Klokken 1 slett ved det øverste Byens Vangeleed, og følge med Gierde-Mændene at besce alle Byens Gierder, dend eene med dend anden, item Havegierder, som vender ud til Marken, eller Byens Venger⁶⁸⁾ som og bør efterscees, og hvo som ikke møder eller hauds Bud efter Advarsel bøder efter dend 11te A r t i c u l, og hvo som møder og ikke følger til Gierdernes Ende bøde lige saa meget, og for hvilket Gierde, der ikke findes Pæl med Eyermandens Navn, bøde 2 Sk.

⁶⁷⁾ Oldager, se Note 18.

⁶⁸⁾ Venger, nu Vænger, var Foldene nær Byen og bestemt for Ung-
kreaturer og Faar.

43. Ingen maae kiøre eller giøre Vey over nogen Mands usaaede Ager eller Eng med Giødning eller anden Udkjørsel om Efterhøst Vinter eller Føraar, uden det havis med Minde af Jordens Eyere; er det nødvendigt, at han ikke anderledes kand, da bør hand først følge de rette Lande-Veye saa længe hand kand og siden kiøre til sin Jord; er Jorden pløyet til Rug eller Grønfaar maa ingen kiøre med Giødning eller andet paa dend, undtagen med Harre eller Plov; betreffis nogen herimod, bøde 1ste Gang for hver Vogn 2 Mk.; 2den Gang 4 Mk.; foruden at betale Skaden.
44. Falder Høst-Vey over andens Ager, som er besaaet, advaris Eyermanden naar Sæden er tienlig at afhugge dend, førend mand kiører; over Gangstie, som falder over Kornsæd, maae ingen ride med 2 Hester; hvo herimod giør, bøde 1ste Gang 8 Sk.; siden dobbelt.
45. Unge Gies eller Unger, som ikke tilleggis, bør ikke findes i Byens Vange eller Rugsæd efter Alle Helgens Dag, under Stykket⁷⁾ 1 Sk.; og borttagis.
46. Sviin bør altiid efter Skov-Forordningen⁸⁾ være ringet.
47. Hvo som af Armod, Svaghed eller Skrøbelighed ey kand høste med sine Naboer, leggis hannem saa lang Tiid for at hand kand høste udi og eenhver efter sin gode Villie hielpe ham; skeer det af Forsømmelse eller Fortred, da gaais efter dend 17de Post, og naar Vangen bliver opgivet, bør Gierdemændene gaae til Vangeledene og lette dem af ved Siden af Gierderne, og give Eyermanden det tilkiende, at de kand forvare Leddene; findes noget Creatur for i Vangen, bøde efter 13de Post.
48. Betreffis nogen med Forseelse at bør pantis, angives det for Gierdemændene, som bør uden Lov eller Søgmaal giøre Udpantningen foruden Angiverens Tilstædeværelse eller Tilkiendegivelse; er Angiveren urigtig og befindes at have været falsk, da uden Lov eller Søgmaal at pantis til fuld Erstatning for hvad heraf kand flyde samt alle behørigे Omkostninger.
49. Overskieldis ,trues eller undsiges og ilde begebnis de pantende af nogen Mand, Qvinde, eller hands Folk, saa at de ikke tør tage Pant, da bør alt Borgerskabet, som har Jord og Eng i Marken, samptlig til eet vist Klokke-Slet at møde og at pante dend skyldige dobbelt, hvoraf dend ½ Part tilleggis Byens Tiener⁹⁾ for sin Advarsel; hvo som ikke møder efter Advarsel eller hands visse Bud, uden lovlig Forfald det forhindrer, bøde 1 Mk.; og hvo som møder og ikke følger bode lige saa meget;

⁷⁾ under Stykket en Skilling: med Bøde af 1 Sk. pr. Stk.

⁸⁾ Skovforordningen af 13. September 1687, § 6.

reyser sig nogen Process herudaf, gaær dend paa ald Borgerskabets Bekostning, at dend skyldige betale sin Anpart.

50. Ingen maae sanke Ax paa nogen Mands Ager, førend dend er tilende opbunden, og det havis i Minde af Eyeren; ey heller maae nogen plukke Ax op i Regn eller andet Uveyr, naar Høstefolk ey kand binde Sæd i Marken; hvo herimod gjør straffis og miste det hand har sanket.
51. Hvem som plukker Ax af nogen Mands Sæd i Travnen, eller mens det staaer paa Roden, ved Nat eller Dag, eller tager af nogen Mands Hvede, Erter, Vikker eller anden Sæd, bunden eller ubunden, ey heller Hæe eller Græs i Vangen eller i Byevangen⁶⁰⁾, hvo som det gjør straffis som for andet Tyverie; iligemaade hvo som gaær ind i anden Mands Kaalhave eller Urtehave for at tage noget med sig.
52. De Bøder og Straf, som efter disse foranmelte Artikler hos dend skyldige ved Udpantning tagis, skeer uden Lov eller Sogmaal og henleggis til Byens Casse, saasom de fattiges, hvorhen dend største Deel af disse Bøder har været henlagt, er ved dend allernaadigst kongl: Anordning om de fattiges Ophold saaledes beneficerede med Skat fra Borgerskabet, at de ikke saa hart nu som før behøver saadant Tilleg. Naar derfor slige Bøder bliver taget, skal de pantende overlevere dem til Byens Kæmner, derfor at gjøre rigtig Regnskab ved hver sin Aftrædelse, som hand agter at tilsvare; betreffis nogen med slige Bøder at have fordølget enten Kæmner eller de pantende, da ansees som Falsk og derfor hode ved Udpantning; og bør Gierdemændene ved Kæmnerens afleggende Regnskab lade erfare dessen⁶¹⁾ Rigtighed i denne Post.
53. Og at denne Vedtagt, som nu med dette sit Tilleg og Forbedring tilføyet det gamle, indeholder ialt 53 Artikler, ikke skal være ubekendt, men stedse i frisk Minde og til enhver Eftersien, da maae dend stedse findes in duplo; Originalen paa det stemplede Papiir, som i Retten leveris at læsis og indføris, bliver fra Byeskriveren leveret til Byens Kæmner, som nu i dette Aar er Just Andreason Feldbereder, og samme haver at affordre hos Byeskriveren, at tage under Ansvar, og ved sin Aftrædelse levere til sin Efterkommere; og naar Hyrden fæstis, bør Kæmneren undervise ham om Vedtegten hvad dend indeholder, saa at hand kand rette sig derefter. Een Copie paa slet Papiir rigtig efter Originalen til For-

⁶⁰⁾ Byens Tiener ∴ Politibetjenten.

⁶⁰⁾ Vangen eller Byevangen skelnes altsaa her fra hinanden.

⁶¹⁾ dessen ∴ dettes, nemlig Regnskabets.

manden for Gierde-Mændene, som i dette Aar er Morten Mortenson, og samme Copie haver at imodtage og tilsvare, at levere sin Efterkommere; og om samme Document hos nogen af de vedkommende skulde bortkomme, skal de forfærdiges paa deres Bekostning.

Dette saa kortelig forestillet Hr. Byefogden med samptlig Borgherskabet, som det nødvendigste vi har kundet eragte til ventelig Approbation; hvorefter vi formoder, at dette Document bliver til Tinge læst og i Acten⁶²⁾ tilført; hvilket vi med Hænder Underskrift bekræfte. Nykiøbing ut supra.

H. Birk.   Jyrge Rasmussøn Juul.   Tønnes Roeskilde.
                  Lars Danielson.   C. DS: Torsbroe⁶³⁾.
                  Jens Madson.   Niels Jensen.   Mads Danielson.

⁶²⁾ i Acten tilført 3: indført i Tingbogen og Retsakten.

⁶³⁾ C. D. S. Torsbroe: C betyder Christian og D S Danielson. Tilnavnet har sandsynligvis Forbindelse med Torsjorden.